

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahanduse ja majandusteooria instituut

Majandusteooria õppetool

Kerlin Vikat

**VÕIMALUSED SUURENDADA EFEKTIIVSUST JA ÕIGLUST
EESTI KÕRGHARIDUSE RAHASTAMISEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Raivo Soosaar

Tallinn 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Kerlin Vikat

Üliõpilase kood: 113159

Üliõpilase e-posti aadress: kerlin.vikat@gmail.com

Juhendaja lektor Raivo Soosaar:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	6
1. EFEKTIIVSE JA ÕIGLASE KÕRGHARIDUSE FINANTSPOLIITIKA PÕHIMÕTTED ..	8
1.1. Varieeruvad osalised õppetasud	9
1.2. Sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaen	10
1.3. Meetmestik osalemise laiendamiseks	12
2. KÕRGHARIDUSE RAHASTAMINE EESTIS, SUURBRITANNIAS JA TEISTES OECD LIIKMESRIIKIDES	14
2.1. Kõrghariduse rahastamine Eestis	14
2.1.1. Õppetasu avalik-õiguslikes ülikoolides	16
2.1.2. Õppelaen	18
2.1.3. Õppetoetused	20
2.2. Kõrghariduse rahastamine Suurbritannias	21
2.2.1. Õppetasu	21
2.2.2. Õppelaen	22
2.2.3. Õppetoetused	24
2.3. Kõrghariduse rahastamine OECD liikmesriikides	25
2.3.1. Kõrghariduskulutuste tase	26
2.3.2. Avaliku ja erasektori kulutuste osakaal kõrghariduse rahastamisel	27
2.3.3. Õppetasu ja tugisüsteemid	28
2.4. Korrelatsioonanalüüs	30
3. SOOVITUSED EESTI KÕRGHARIDUSSÜSTEEMI RAHASTAMISE PARANDAMISEKS	34
3.1. Tasuta kõrgharidus versus osaline õppemaks	34
3.2. Õppelaenud	36
3.3. Õppetoetused	37
3.4. Kõrghariduses osalemise laiendamise meetmed	38
3.5. Soovitused	39
KOKKUVÕTE	40
VIIDATUD ALLIKAD	42
SUMMARY	45

LISAD	48
Lisa 1. Õppetasu enne ja peale kõrgharidusreformi.....	48
Lisa 2. Andmed korrelatsioonanalüüsi	49

ABSTRAKT

Käesoleva bakalaureusetöö pealkiri on “Võimalused suurendada efektiivsust ja õiglust Eesti kõrgharidussüsteemi rahastamisel.”

Bakalaureusetöö eesmärgiks on pakkuda välja Eesti kõrghariduse rahastamise mudel, mis oleks majanduslikult efektiivne ning sotsiaalselt õiglane. Selleks vaadeldakse erinevaid kõrghariduse rahastamise mudeleid ning hinnatakse Eesti praeguse kõrgharidussüsteemi rahastamise efektiivsust ja õiglust.

Riigid langetavad erinevaid valikuid kõrghariduse rahastamise küsimustes. Töös uuritakse milline on haridusökonoomikute poolt soovitatav parim võimalik kõrghariduse rahastamise viis. Kõige efektiivsemaks ja õiglasemaks peetakse kõrgharidussüsteemi rahastamist, kus on rakendatud varieeruvad osalised õppetasad, sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaenud ning keskendutakse osalemise laiendamisele.

Bakalaureusetöö koostamisel viidi läbi korrelatsioonanalüüs, kus uuriti kas tudengite arv sõltub erasektori osakaalust kõrgharidusasutuste rahastamisel ning õppelaenude osakaalust valitsussektori kulutustes. Analüüsi tulemusena võib järeldada, et väljatoodud näitajate vaheline seos on nõrk ehk erasektori suurem kaasamine kõrghariduse rahastamisel ning suurem õppelaenude osakaal valitsussektori kulutustes ei avalda märgatavat mõju tudengite arvule.

Töö tulemusena võib järeldada, et Eestis 2013. aastal läbiviidud haridusreformi otsus ei oldud langetatud kõige läbimõeldumalt. Rakendades Eestis kõigile osalised õppetasad ning parandades tudengitele pakutavaid tugisüsteeme, kaotades vajaduspõhised õppetoetused ning rakendades sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaenu, mis kataks nii õppemaksu kui ka elamiskulutused, oleks võimalik toimida majanduslikult efektiivsemalt ning suurendada sotsiaalset õiglust ühiskonnas.

Võtmesõnad: kõrghariduse rahastamine, efektiivsus, õigus, Eesti kõrgharidussüsteemi rahastamine, Suurbritannia kõrgharidussüsteemi rahastamine, sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenud, varieeruvad osalised õppemaksud

SISSEJUHATUS

Kõrgharidus on muutumas tänapäeva ühiskonnas aina olulisemaks ja hinnatumaks väärtuseks. Kõrgharidus tagab inimestele tulevikus suurema tõenäosusega kõrgema sissetulekuga töökoha, tuues kaasa riigile kvalifitseeritud ja konkurentsivõimelise tööjõu ning suurema tootlikuse ja tulu maksude näol. Hariduseta ei oleks majanduslikult edukalt toimivat riiki, kuna puuduksid teadmised, kuidas juhtida ja arendada, kõige efektiivsemal viisil, mistõttu on oluline väljatöötada õiglane ja efektiivne kõrghariduse rahastamise mudel, et tagada riigi majanduslik efektiivsus ning vähendada ühiskonnas esinevat sotsiaalset ebavõrdsust.

Igal riigil on erinevad kõrghariduse rahastamise meetodid - mõnes riigis on kõrgharidus noortele täiesti tasuta ning mõnes jällegi osaliselt tasuline. Eestis rakendatud tasuta kõrgharidus avalik-õiguslikes ülikoolides on leidnud palju positiivset kui ka negatiivset vastukaja ning tekitanud vaidlusi selle süsteemi sotsiaalse õigluse ja majandusliku efektiivsuse küsimustes. Küsitakse, kas avalik sektor suudab piisavalt leida eelarvest vahendeid, et tagada kvaliteetne õpe avalik-õiguslikes ülikoolides.

Efektiivse ja õiglase kõrghariduse rahastamiseni jõudmiseks tuleb hinnata, kas ressursside jaotus eelarves toimub sotsiaalselt optimaalses mahus või oleks otstarbekam ressursid ümberjaotada, leides neile alternatiivseid väljundeid, mis oleksid kokkuvõttes tulusamad.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on pakkuda välja Eesti kõrghariduse rahastamise efektiivne ning õiglane mudel. Eesmärgi täitmiseks tuleb leida, milline võiks olla parim võimalik kõrghariduse rahastamise strateegia ning selle praktiline rakendus, milline on hetkeline olukord Eestis ja kas olemasolev kõrghariduse finantseerimine vastab soovituslikule kõrghariduse rahastamise mudelile. ning kas neid soovituslike strateegiaid on võimalik rakendada.

Keskseteks küsimusteks on, millised on erinevate kõrgharidussüsteemide mõjud ja kas Eestis kohaldatud kõrghariduse rahastamine on efektiivne ja sotsiaalselt õiglane.

Käesoleva bakalaureusetöö esimene peatükk annab ülevaate, milline näeb välja haridusökonomika spetsialistide poolt soovitatav kõrghariduse finantseerimise mudel. Selgitatakse, miks see mudel on parim majandusliku efektiivsuse ja sotsiaalse õigluse aspektist, mis mahus ja viisil selle mudeli rahastamine võiks toimuda ning võimalikud probleemid ja ohud mudeli rakendamisel.

Teises peatükis kirjeldatakse OECD liikmesriikide, ühe parima võimaliku kõrghariduse rahastamise mudeli näite, Suurbritannia, ja Eesti kõrghariduse omandamise võimalusi, nende rahastamise allikaid ja viise. Lisaks uuritakse, kas suurem erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel ja laenude osa avaliku sektori kulutustest mõjutab tudengite arvu. Selleks viiakse läbi korrelatsioonanalüüs, kus uuriti näitajaid: tudengite arv 100, 000 elaniku kohta, erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel ja õppelaenude osakaal avaliku sektori kulutustes.

Töö kolmas peatükk keskendub Eesti kõrgharidussüsteemi rahastamise parandamise võimalustele. Praegust süsteemi võrreldakse esimeses peatükis käsitletud haridusökonomika spetsialistide soovitatava kõrghariduse finantseerimise mudeliga ning tuuakse välja soovitusel ja järeldused efektiivsema ja õiglasema rahastamise mudeli koostamiseks.

1. EFEKTIIVSE JA ÕIGLASE KÕRGHARIDUSE FINANTSPOLIITIKA PÕHIMÕTTED

Kõrghariduse rahastamisel on kaks põhiküsimust. Esiteks kui suur osa ühiskonna ressurssidest eraldada kõrgharidusele ning teiseks kuidas jaotada kulutustemaht riigi ja erasektori vahel. Analüüsis lähtutakse avaliku sektori ökonoomika uurimisraamistikust, uuritakse erinevate kõrgharidus finantspoliitikate mõju majanduslikule efektiivsusele ja sotsiaalsele õiglusele. (Soosaar 2008, 64)

Majanduslik efektiivsus viitab sellele, kas ressursse kasutatakse optimaalses mahus või mitte. Kui hariduses esinevad turutõrked, nagu näiteks välismõjud hariduses ja infotõrked haridus- või kapitaliturgudel, siis hariduse rahastamine ei toimu sotsiaalselt optimaalses mahus ning riigil tuleb leida lisaressursse hariduse rahastamiseks. Juhul, kui turutõrkeid esineb väga vähesel määral või üldse mitte, ei ole põhjust riigil kõrghariduse finantseerimises osaleda ja vastavatele ressurssidele oleks otstarbekas leida tulusamaid väljundeid. (Ibid.)

Haridussüsteemi rahastamise mudel on sotsiaalselt õiglane kui selles võetakse arvesse nii üksikisikute kui ka sotsiaalsete gruppide huve ning tagatakse nii juurdepääs haridusele kui ka hariduse kättesaadavus. Juurdepääs haridusele viitab õppimisvõimaluste pakkumisele, kuid hariduse kättesaadavus viitab kõikidele sotsiaalklassidele õppimisvõimaluse tagamist, et ka kehvema taustaga perekondadest pärinevatel noortel oleks võimalus kõrgharidusele. (Reps, Läänemets 2010)

See, kui efektiivselt ja õiglaselt riik oma kõrghariduse rahastamise finantspoliitikat on kujundanud, sõltub sellest, milliseid, kui professionaalseid ning jätkusuutlike otsuseid vastu võetakse. Ideaalset kõrghariduse finantseerimise mudelit on keeruline, kui mitte võimatu, välja töötada, sest igal elemendil ja iga tegevuse tagajärjel esineb nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi, mis esmapilgul võivad märkamatuks jääda. Haridusökonoomika spetsialistide arvates on parimal võimalikul kõrghariduse finantseerimise mudelil 3 peamist

elementi, mida on osaliselt rakendatud osades OECD riikides, kuid oleks võimalik tulevikus rakendada ka teistes OECD liikmesriikides (Barr 2012,311) :

1. varieeruvad osalised õppetasud,
2. sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenud,
3. meetmestik osalemise laiendamiseks.

1.1. Varieeruvad osalised õppetasud

Kõrgharidusstrateegia rahastamise mudeli väljatöötamisel on esmalt vaja otsustada, kas hariduse omandamine peaks toimuma õppemaksude alusel või olema tasuta. Tasuta hariduse pakkumisele on õppetasud eelistatumad, kuna tasuta kõrgharidus võib kaasa tuua hariduse ületarbimise, mõjutada pakutava hariduse kvaliteeti ning vähendada majanduslikku efektiivsust.

Teiseks on vaja otsustada, kas kehtestada täielik õppemaks või osaline õppemaks. Eelistatum on osaline, kuna üliõpilase haridus toob olulisi positiivseid välismõjusid teiste ühiskonna liikmete jaoks ja ühiskond peaks nende eest maksma. Haritud inimestel on tõenäosus tulevikus suurematele tuluallikatele. Samuti suureneb produktiivsus ja aktiivsus, sest haritumad inimesed on võimelised langetama paremaid otsuseid. (Soosaar 2008, 65)

Kolmandaks on vaja otsustada kas üliõpilaste makstav osa on erialati ühesugune või mitte ning kas kõigis ülikoolides ja erialadel kehtestada osaline õppemaks või lubada sellel varieeruda ülikooliti ja erialati. Kui õpetatava valdkonna ühiskondlikud kasud on suured ja olulised võrreldes erakasudega siis võiks riik maksta 100 protsendiliselt õppemaksu. Samas, kui erialast tulenevalt on tulevikus eratulud kõrged võib õppetasu maksmise jaotada osadeks, kus riik maksab 25 protsenti ning tudeng ise katab õppekuludest 75 protsenti. Vastupidiselt, kui hinnatavad eratulud tulevikus on pigem väiksed võrreldes ühiskondlike kuludega siis jätta riigi katta 75 protsenti ning ise tasuda 25 protsenti hariduskuludest.

Varieeruva osalise õppetasu skeemi võib pidada efektiivsemaks ja õiglasemaks, kuna see aitab rohkem panustada kvaliteeti, suurendada konkurentsi õppeasutuste vahel ning tuua sisse rohkem ressursse. Varieeruva õppetasu võimaldab eristada ka ülikoolide taset.

Madalama tasemega ülikoolid ei saa nõuda sama kõrget õppetasu kui riigi parimate tulemustega ülikoolid (Barr 2010,10).

Varieeruva osalise õppetasu puhul on võimalus, et eelistama hakatakse madalama õppetasuga erialasid. Selline olukord võib kaasa tuua mõne teatud eriala haridustaustaga inimeste üleproduktsooni ning samal ajal pidurdada kõrgema õppetasuga eriala spetsialistide hulka, mis tingib ühe valdkonna kiire arengu ning teise valdkonna arengu aeglustumise. Sellest tulenevalt suurendab antud olukord nii tööpuuduse kui ka tööjõupuuduse probleemi. Probleemid tööturul toovad kaasa pädeva ja haritud tööjõu väljavoolu riigist, samal ajal pidurdades ka tööjõu sissevoolu, sest tööturg ei paista atraktiivne ka potentsiaalsetele töötajatele teisest riikidest, avaldades negatiivset mõju riigi konkurentsivõimele.

Argument varieeruvate osaliste õppemaksude vastu on ka see, et halveneb kõrghariduse kättesaadavus. Selleks, et seda vältida tuleb rakendada efektiivsed ja õiglased tugisüsteemid, millest kõige suurema tähtsusega on sissetulekust sõltuva tagasimaksega laen.

1.2. Sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaen

Riikides, kus kehtib tasuline või osaliselt tasuline õppesüsteem on väga oluline pakkuda õppelaenu saamise võimalust. "Õppelaen on õpilasele ja üliõpilasele antav riigi tagatud laen hariduse omandamisega kaasnevate kulutuste katmiseks" (Õppetoetuste ja õppelaenu seadus §3).

Õppelaenu summa peaks olema piisavalt suur, et katta nii õppetasu kui ka osaliselt või täielikult elamiskulusid. Kõik laenuotlejad peaks olema võimelised ka laenu saama, arvestamata nende majanduslikku olukorda. (Barr 2012,301)

Laene on mitut tüüpi (Barr 2012,303) :

1. Hüpoteegi laadsed õppelaenu, millel on kindel tagasimakse graafik kindla perioodi jooksul.
2. Sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenu, mille puhul makstakse määratud protsent sissetulekust kuni laenu intressiga on makstud või laenu tähtaaja lõpuni.

Hüpoteegi laadsed laenu ei ole väga efektiivsed ega ka sotsiaalselt õiglased. Arvestada tuleb sellega, et õppelaenu võtmisel võtab noor endale kindla kohustuse aastateks, et laenu pangale koos intressidega tagasi maksta kindlaksmääratud tähtajaks. Õppelaenu saamiseks tuleb leida esmalt käendajad, kellele kandub laenu tagasimakse kohustus, kui laenuvõtja ei ole suuteline seda pangale määratud tähtajaks tagasi maksta. Lisaks selle laadsete laenude puhul on pankade jaoks, kes laenu väljastavad, soodsamad madala riskiga elukutsed, kus on kõrgem teenistus tulevikus tõenäolisem (Soosaar 2008, 66).

Sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenu on selline õppelaenu saamise viis, kus laenu hakatakse tagasi maksta teatud sissetuleku piirist ning peale tähtaaja möödumist võlg kustutatakse. Tagasimakse arvestatakse automaatselt iga kuiselt või nädalaselt maha indiviidi sissetulekust koos tulumaksuga. Sissetuleku muutudes kohaldatakse ka tagasimakse summad, koos intressidega ümber. (Barr 2012, 317)

Antud süsteemi võib pidada kõige efektiivsemaks ning sotsiaalselt õiglasemaks väljatoodud laenu tüüpidest. Taoline süsteem vähendab riski, arvestab indiviidide maksevõimet, toimiva tulumaksusüsteemi puhul on administratiivselt lihtsam ning laenu tagasimakse ei toimu ka koheselt pärast ülikooli lõpetamist, vaid on suunatud suurema tuluallikaga aastatele ehk toimub alates hetkest kui aastane sissetulek ületab teatud piiri. (Soosaar 2008, 67)

Samuti võimaldab sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenu süsteem suurendada sotsiaalset õilgust ühiskonnas võimaldades ka vaesematest peredest pärit noortele võimaluse kõrgharidusele pakkudes riskivaba laenu, mille tagasimaksel võetakse arvesse indiviidi maksevõimet. Sellise laenu puhul maksab tänapäevaste tudengite õppemaksu kinni see, kes on kõrghariduse juba omandanud ning sellest kasu saanud ning loob üliõpilastele kindlama ja optimistlikuma väljavaate tulevikule, kui ees ei oota koheselt laenu tagasimaksenõudeid. (Barr 2012) Sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenu on tudengi jaoks riisivabad ning

kujunevad iseenesest toetusteks, kui sissetulek ei kasva üle määratud laenu tagasimakse kohustust tekitava summa. (Jacobs, van der Ploeg, 2006,577)

Tihti peale kehtestatakse lisaks õppelaenudele veel ka erinevaid õppetoe tuste võimalusi. Kuid efektiivse õppelaenusüsteemi korral ei ole vajadust pakkuda veel lisaks toetusi, sest kehtestades kõrged laenusummad, katavad need ka lisaks õppemaksule ka elamiskulutused. (Jacobs, van der Ploeg, 2006,577)

Sissetulekust sõltuvate laenumaksete negatiivse poole pealt võib välja tuua, et laenumaksete vältimiseks võidakse hakata ka oma sissetuleku allikaid varjama, mis suurendab riigis varimajanduse osakaalu. Saades ümbrikupalka ei arvestata sealt maha ei õppelaenumakse tagasimakset ega ka teisi kohustuslikke makse ning kättesaadav rahakogus on suurem, kuid samal ajal kaovad riigi poolt pakutavad sotsiaalhüvitised. Kui töötaja ise võib ümbrikupalkade puhul näha nii positiivseid kui negatiivseid külgi, siis riigile avaldab varimajandus vaid negatiivset mõju, seda peamiselt maksutulu laekumise vähenemise tõttu, mis omakorda pidurdab riigi infrastruktuuri ning majandusarengut.

1.3. Meestmistik osalemise laiendamiseks

Ühiskondlikust vaatepunktist peab olema kõigil võrdsed võimalused hariduse omandamiseks ja õppelaenu saamiseks ning samuti võrdne ligipääs informatsioonile nii õppimisvõimaluste kui ka ülikoolide tasemete kohta. (Jacobs, van der Ploeg 2006, 584)

Üks peamistest probleemidest, miks haridussektor ei pruugi olla edukas ongi informatsiooni leviku piiratus. Puudulike teadmistega oma enda võimetest, tuleviku võimalustest ning erinevate õppevõimaluste kohta muudab hariduse kättesaadavuse probleemseks kohaks. (Ibid.)

Efektiivsuse ja sotsiaalse õigluse suurendamiseks ühiskonnas on vaja tagada informatsiooni levik kõikidele sotsiaalgruppide ni. Paraku madalama klassi inimestel, kellel on keskmisest väiksem sissetulek, ei ole tihti peale võrdsed võimalused kõrgema klassi inimestega. Seda seetõttu, et vaestematest peredest pärit noored, ei käi üldiselt parimaid tulemusi näitavates koolides, ei ole alati oma kõikidest võimalustest teadlikud ning neil võib

puududa motivatsioon ja kindel siht tulevikuks. Esineda võib ka hirm teadmatuse ees ning kahtlused iseendi võimekuses valitud erialal hakkama saada. (Barr 2012)

Vaesema taustaga inimesed on tihtipeale laenude vastased, isegi sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenu osas, kartes võimalikke probleeme tulevikus laenu tagasimaksmise puhul. See tuleneb vähesest informeeritusest ning seetõttu ei planeerita kõrghariduse omandamist.

Osalemise laienamiseks on mitmeid erinevaid meetmeid. Üheks viisiks on inimeste informeerituse taseme tõstmiseks näiteks karjäärinõustamis teenuste pakkumine, avatud uste päevade korraldamine ülikoolides ning ka reklaam läbi erinevate multimeediavahendite. Samuti esineb noortel tihtipeale krediitprobleeme, mille lahendamiseks tuleb pakkuda informatsiooni, kust leida ressursse ja samuti ka finantsabi ning õppelaene ja toetusi. (Barr 2012, 321)

Probleemi lahendusena võib juba varasemalt keskkoolis alustada erinevate ülikoolide tutvustust, koos võimalike haridustasudega, õppelaenude ja – toetuste taotlemisega, et tagada kõikidele võrdsed teadmised ja võimalused tuleviku kujundamiseks. (Jacobs 2006,580)

Sotsiaalmajandulikust segregatsioonist ning ebavõrdsusest tingitud probleemid tekivad juba varakult enne ülikooli kandideerimist. (Barr 2012,321) Seetõttu kõrghariduse kättesaadavuse parandamise meetmestik peab sisladama ka põhi- ja keskhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse parandamist ning korralikku riikliku toimetulekutoetuste süsteemi.

Ühe meetmena võib välja tuua ka osalise õppekoormusega õppimise võimaldamine ning õppelaenude pakkumise ka osalise õppe puhul. Sel viisil rohekm aega ülikooli eluga kohaldumiseks, samuti eriala valikus kindel otsus teha, et tuleviku perspektiivis edukamalt hakkama saada ning soovi korral ka kooli kõrvalt näiteks tööl käia (Barr 2012, 324).

Rakendades osalised õppemaksud on vajalik tagada ka korralik õppelaenudesüsteem ja info sissetulekust sõltuva riskivabade laenude olemuse kohta. Riigi endi huvides on pakkuda kõigile tudengitele võrdsed võimalusi endale parima võimaliku tuleviku kujundamiseks. Pakkudes võimalusi ning tagades pideva informatsiooni liikuvuse ja kohalejõudmise sihtrühmadele loob riik soodsad võimalused kõigile hariduse saamisel ja see omakorda tagab riigile kompetentse ja kvalifitseeritud tööjõu tulevikuks.

2. KÕRGHARIDUSE RAHASTAMINE EESTIS, SUURBRITANNIAS JA TEISTES OECD LIIKMESRIIKIDES

Riigid teevad erinevaid valikuid oma kõrgharidussüsteemi rahastamise küsimustes. Tõhusama ja jätkusuutlikuma hariduspoliitka rakendamiseks pööravad valitsused aina rohkem tähelepanu meetoditele, kuidas suurendada hariduse kättesaadavust erinevate sotsiaalsete ja majanduslike taustadega inimestele ning kuidas jaotada ressursse, et täita aina enam kasvavat nõudlust hariduse omandamiseks. (*Education at Glance 2012,3*)

Antud peatüki esimene alaosa keskendub Eesti kõrghariduse finantseerimisele. Lähemalt vaadatakse avalik-õiguslike ülikoolide finantseerimist ning õppelaenude ja õppetoetuste süsteemi.

Teine alaosa annab ülevaate Suurbritannia kõrghariduse rahastamisest olulisest põhitõdedest. Suurbritannia kõrghariduse finantseerimise mudel vastab hästi esimeses peatükis käsitletud kõrghariduse finantseerimise soovituslikele omadustele.

Kolmands alaosa annab ülevaate OECD liikmesriikide hariduskulutuste tasemest, nende jagunemisest avaliku- ja erasektori vahel ning kulutuste mahust ühe üliõpilase kohta.

Neljandaks viiakse OECD andmetele tuginedes läbi korrelatsioonanalüüs, kus uuritakse, kas suurem erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel ja laenude osa avaliku sektori kulutustes kõrgharidusele avaldab mõju tudengite arvule 100 000 elaniku kohta.

2.1. Kõrghariduse rahastamine Eestis

Kõrghariduse rahastamine toimub peamiselt läbi avaliku sektori ning erasektori. Erasektori kulutused kõrgharidusele jagunevad leibkondade kulutusteks, kuhu alla kuuluvad näiteks õppemaksud ja õppevahendite ost ning eraõiguslike juriidiliste isikute makseteks ja

toetusteks õppeasutustele või õppuritele, näiteks ettevõtte stipendiumid ja tellitud kursused/koolitused. (Eesti haridusse tehtavd kulutused 2002, 10)

Tabelis 1. on toodud avalik-õiguslike ülikoolide hariduskulutused finantseerimisallikad aastatel 2010-2012. Hariduskulutused on summaarselt, arvestamata rahastamisallikat, avalik-õiguslikele ülikoolidele pidevalt kasvanud. Omavalitsuste ning füüsiliste isikute protsentuaalne osa hariduskulutustest on aeglaselt vähenenud. Samuti on vähenenud ka riigi poolt tehtavate kulutuste osakaal avalik-õiguslike ülikoolide hariduskulutuses. Juriidiliste isikute kui ka välismaiste allikate osakaal on jõudsalt kasvanud. Samuti on kasvusuunas olnud ka omavahenditest hariduskulude katmine.

Tabel 1. Avalik-õiguslike ülikoolide hariduskulutused finantseerimisallika lõikes aastatel 2010-2012 tuhandetes eurodes ja osakaal kogukulutustest (%)

	2010	2011	2012
Riik	87159.1 (65,8%)	92401.2 (65,2%)	97154.5 (58,2%)
Omavalitsus	156.5 (0,12%)	151.7 (0,11%)	100.4 (0,06%)
Füüsiline isik	27650.8 (20,88%)	27582.6 (19,5%)	24405 (14,6%)
Juriidiline isik	1178.3 (0,9%)	2099.6 (1,5%)	14724.8 (8,82%)
Omavahendid	2989.9 (2,3%)	6020 (4,2%)	9067.3 (5,4%)
Välismaa allikad	13260.6 (10%)	13349.6 (9,4%)	21619.9 (12,92%)
KOKKU	132395.2 (100%)	141604.7 (100%)	167071.9 (100%)

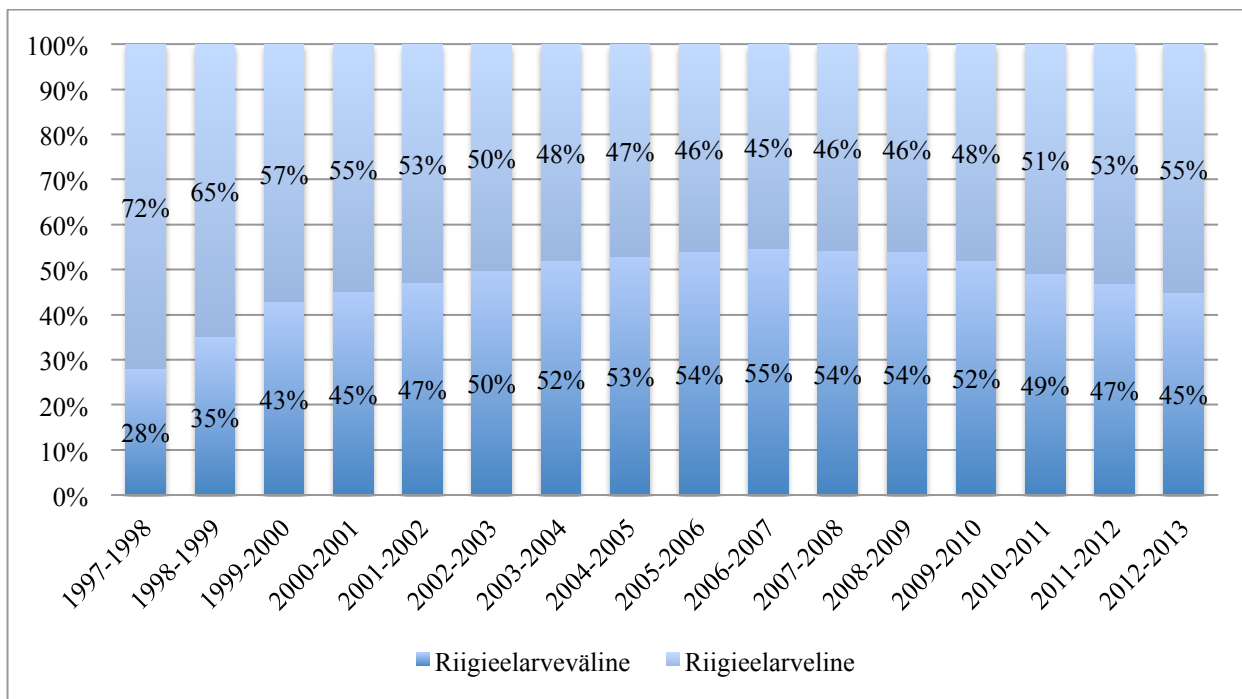
Allikas: Avalik-õiguslike ülikoolide hariduskulutused finantseerimisallika lõikes

2.1.1. Õppetasu avalik-õiguslikes ülikoolides

Kuni käesoleva õppeaastani kehtis Eestis avalik-õiguslikes ülikoolides riigieelarvelise (edaspidi RE) ja riigieelarveväliste (edaspidi REV) õppekohtade süsteem. RE õppekohti oli tavapäraselt piiratud hulk ehk nendele kohtadele pääses pingerea alusel.

RE õppekohad olid moodustatud riikliku koolitustellimuse alusel. Riiklik koolitustellimus koostati eesmärgiga, et tagada õppekohtade olemasolu ja vastavalt tööturu vajadustele kujundada välja tulevast tööjõudu. (Riiklik koolitustellimus 2013-2015)

Joonisel 1. on toodud riigieelarvelistel ja riigieelarvevälistel õppekohtadel õppivate üliõpilaste osakaal aastatel 1997/1998- 2012/2013. RE õppekohal õppivate üliõpilaste protsent oli ajavahemikul 1997 kuni 2012 suurim 1997 aastal, mil see oli 72 protsenti õpilastest ning vähenes pidevalt 2006. aastani. Arvestades seda, et aastatega on tudengite arv pidevalt kasvanud on RE kohal õppijate protsent kahanenud, kuid tasuta kohal õppivate tudengite arv siiski tõusu suunas liikunud. 2007/08 õppeaastal hakkas taaskord RE õppekohtadel õppivate tudengite osakaal kasvama ning 2012 aastaks tõusis see 55 protsendini.

Joonis 1. Riigieelarvelistel ja riigieelarvevälistel õppekohtadel õppivate üliõpilaste osakaal aastatel 1997/1998- 2012/2013

Allikas: Kõrghariduse õppeasutuste ja õppurite kohta käiv statistika

Eestis jõustus käesoleval õppeaastal kõrgharidusreform, millega kaotati tasuline õpe eesti keelsetel õppealadel. Reformi eesmärgiks on ühtlustada ülikooli sisseastujate jaoks kõrghariduse omandamise võimalusi ja parandada pakutava haridustaseme kvaliteeti. Reform tõi kaasa avalik-õiguslikku ülikooli astunud tudengite jaoks riikliku koolitustellimuse kohtade kadumise ning mindi üle tegevustoetuste süsteemile, kus õppetasu maksmine sõltub puhtalt üliõpilase endi õppekava täitmise normidest. Tasuta õppekoha säilitamiseks on kehtestanud nõue, mille kohaselt peab üliõpilane täitma 30 EAP väärtuses ainepunkte ning täitmata ainepunktide eest on ülikoolil õigus nõuda õppetasu. (Kõrgharidusreform).

Tabelist 2. on näha REV õppekohtadel õppinute õppekoha maksumus enne 2013/14 õppeaastat ning haridusreformiga kehtestatud ainepunkti maksumus, mis tuleb maksta täitmata jäänud ainepunkti normide eest. Summad varieeruvad vastavalt erialale. Kõrgeim õppetasu oli Tartu Ülikoolis, kus õppeaasta maksumus võis ulatuda 7600 euronini ning samuti käesolevast õppeaastast ainepunkti maksumus normi mittetäitmisel võib ulatuda 100 euronini

vastavalt erialale. Tallinna Ülikooli ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kohta puudusid andmed õppetasude kohta enne kõrgharidusreformi.

Tabel 2. Avalik-õiguslike ülikoolide REV õppetasu enne 2013. aasta kõrgharidusreformi ning ainepunkti maksumus pärast haridusreformi.

Avalik-õiguslikud ülikoolid	Enne reformi REV õppekoha õppetasu	Pärast reformi
Eesti Kunsitakadeemia	1915-2170 eurot aastas	1 EAP= 60 EUR
Eesti Maaülikool	1300-1660 eurot aastas	1 EAP = 35 EUR
Tallinna Tehnikaülikool	1320-2880 eurot aastas	1EAP = 32-45 EUR
Tartu Ülikool	1700-7600 eurot aastas	1EAP = 35-100 EUR
Tallinna Ülikool		1EAP= 32 EUR
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia		1EAP= 30 EUR

Allikas: Lisa 1.

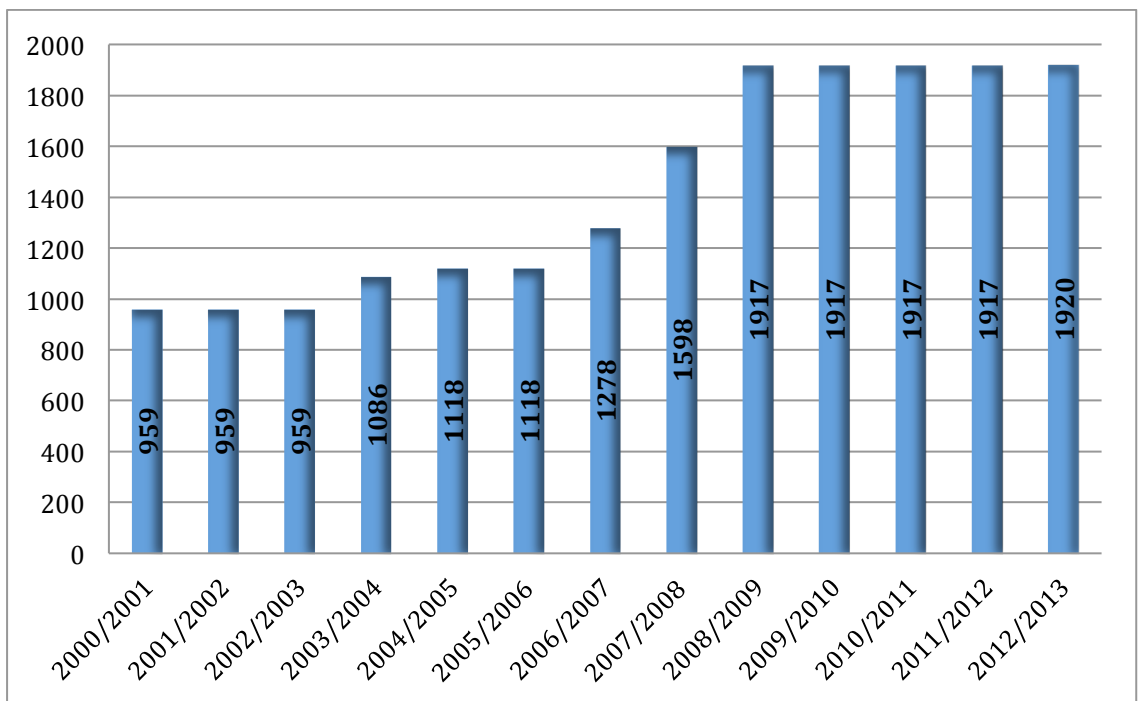
2.1.2. Õppelaen

Eestis kehtib hetkel hüpoteegi tüüpi õppelaenu süsteem, kus tuleb õppelaenu saamiseks leida tagatis, kas kinnisvara või käendajate näol. Õppelaenu on õigus saada õppelaenu õppekava nominaalkestuse õppeaastate arvule vastav arv kordi (Õppetoetuste ja õppelaenu seadus § 15).

Õppelaenu võtmisel võtab noor ka endale kohustuse aastateks, et laen pangale intressidega tagasi maksta. Laenu põhiosa tuleb hakata tagasi maksma hiljemalt ühe aasta möödumisel lõpetamisest ning see tuleb tagastada kahekordse nominaalse õppeaja jooksul koos intressidega. (Õppetoetuste ja õppelaenu seadus § 18) Laenu mittemaksmisel kandub maksekohustus üle käendajale.

Iga aastasel määratakse summa, mille ulatuses pangad võivad laenuaotlejale õppelaenu maksta. Ühekordse laenu võtmisel jätkub sellest keskmiselt 1.õppeaasta hariduskulude katmiseks, olenevalt õppemaksu suuruselt. 2012/2103 õppeaasta maksimaalne õppelaenu summa laenuaotleja kohta oli 1920 eurot. (Joonis 2.)

Riigi poolt tagatav maksimaalne õppelaenu summa on üldises tõusujoones olnud kuid viimase kuue aasta jooksul püsinud samal tasemel. Praegusel pakutaval laenutasemel on üldiselt võimalik tasuda maksimaalselt ühe või äärmisel juhul kahe semestri eest, mis võib tekitada finantsilist pinget tudengitele kõrghariduse omandamisel ning mõju avaldada riigile tulevase kõrgharitud tööjõu osas.

Joonis 2. Õppeaastate lõikes õppelaenu summa maksimaalmäär ühe laenuaotleja kohta eurodes

Allikas: Õppeaastatel 2000/2001- 2012/2013 riigi tagatud õppelaenu summa maksimaalmäära kehtestamine ühe laenuaotleja kohta

2.1.3. Õppetoetused

Kõrgharidust omandavatel üliõpilastel on õigus taodelda õppetoetust ning samuti kandideerida mitmesugustele stipendiumitele. Õppetoetuse eesmärk on innustada tudengeid õppima edukalt ning täiskoormusel. Samuti pakkuda tuge, et ei tekiks vajadust täiskohaga töötada ning oleks võimalus keskenduda õpingutele.

Kuni eelmise õppeaastani oli Eestis tudengitel võimalik taotleda nii põhitoetust kui ka täiendavat toetust. Põhitoetust said taotleda kõik need üliõpilased, kes õppisid riikliku koolitustellimuse alusel moodustatud õppekohal ja vastasid seaduses lähtestatud kriteeriumitele. Täiendav toetus oli ettenähtud eluasemele ja transpordile tehtavate kulutuste katmiseks. Täiendava toetuse taotlemisel lisandus eelnevalt nimetatud tingimustele veel nõue, et toetuse taotleja elukoht pidi rahvastikuregistri andmetel asuma väljaspool omavalitsusüksust ja sellega piirnevaid omavalitsusi, kus asus õppeasutus. 2012. aastal alanud õppeaastal sai kõrgharidust omandav üliõpilane taotleda põhitoetust 55,93 eurot kuus ning täiendavat toetust 28,13 eurot kuus. (Õppelaen ja õppetoetused üliõpilasele)

2013. aasta kõrgharidusreformi raames muudeti ka õppetoetuste süsteemi, kus varasema õppeedukuse põhjal saadava õppetoetuse asemel on õpilasel võimalik saada vajaduspõhist toetust. Varasem süsteem ei arvestanud üliõpilase finantsilisi võimalusi, vaid võttis arvesse ainult õppeedukust. Vajaduspõhist õppetoetust saavad kõik tingimustele vastavad tudengid. Vajaduspõhise sissetuleku taotlemiseks leitakse perekonna kuu sissetulek pereliikme kohta, mis arvutatakse õppeaastale eelnenud kalendriaasta tulumaksuga maksustatava tulu alusel. (Vajaduspõhine õppetoetus alates 2013/14)

Vajaduspõhise õppetoetuse summat jagatakse diferentseeritult kolmes suuruses vastavalt keskmisele sissetulekule. Kui üliõpilase keskmine sissetulek pereliikme kohta on kuni 70 eurot, siis vajaduspõhist õppetoetust makstakse 220 eurot kuus. Juhul kui keskmine sissetulek pereliikme kohta jääb 70,01 ning 140 euro vahele makstakse toetust 135 eurot kuus. Kui keskmine sissetulek jääb aga 140,01 ja 280 euro vahele on õppetoetuse suurus 75 eurot kuus. (Tabel. 3)

Tabel 3. Õppetoetuse suurus olenevalt üliõpilase keskmise sissetulekust pereliikme kohta

Üliõpilase keskmine sissetulek pereliikme kohta	kuni 70 €	70,01–140 €	140,01–280 €
Õppetoetuse suurus	220 €	135 €	75 €

Allikas: Vajaduspõhine õppetoetus alates 2013/14

2.2. Kõrghariduse rahastamine Suurbritannias

Suurbritannia kõrgharidussüsteemi rahastamise mudelit peetakse üheks kõige ligilähedasemaks haridusökonomikute soovituslikule kõrghariduse finantseerimise mudelile. Suurbritannia on riik, kus on kõrge õppemaks kuid hästi arenenud õppelaenusüsteem ning kulud haridusele on jagatud valitsuse, kodumajapidamiste ja eraettevõtete vahel. (*Education at Glance* 2012, 279)

2.1.1. Õppetasu

Suurbritannias on viimaselajal läbi viidud kaks suur hariduspoliitikareformi. Esimene neist leidis aset 1998. aasta septembris, kui kasutusele võeti esmakordselt õppemaks. Täiskohaga tudengitele kehtestati fikseeritud 1220 euro suurune õppemaks aastas. Õppetasu ei kohaldata tudengitele, kes olid pärit madala sissetulekuga perekondadest. (Bolton 2013, 3)

Järgmine muutus viidi läbi kaheksa aastat hiljem, kui 2006. aastast uue kõrgharidusseaduse kohaselt rakendati uus haridusreform. Uus süsteem ei arvestanud enam õppemaksu puhul tudengite majanduslikku olukorda ja muutis fikseeritud õppemaksu

varieeruvaks ehk algselt kindlaks määratud õppemaks aasta kohta võis teatud piirini tõusta, sõltuvalt kuidas ülikooli õppetasu määras. Samal ajal tõusid ka õppelaenu summad ning toetused. Rakendama hakati varieeruvaid õppetasusid, mis võisid ulatuda kuni 3670 euroni. (Ibid.)

2012. õppeaasta algul tõsteti õppemaksu maksimaalmäära veelgi ligikaudu 10 601 euroni ehk 9 000 naelani aastas. Õppemaks Euroopa tudengitele jääb keskmiselt 10 601 euro ja 18 847 euro vahele. (Bolton 2012)

Keskmine õppemaks on umbes 9775 eurot, mis tähendab, et Suurbritannias on üks suurima keskmise õppemaksuga riike arenenud maade hulgas. (Bolton 2012) Sellest tulenevalt võib õppemaksu tõusu pidada vaesema taustaga inimestele takistuseks, kuid selleks on loodud läbimõeldud ning efektiivselt nii ühiskonna kui indiviidide jaoks toimiv laenusüsteem.

Algselt suhtuti kõrgete õppetasude kehtestamisse negatiivselt, kuid õppelaenu ja toetuste süsteemi välja arenedes suhtumine paranes. Õppetasude ja õppetoetuste tõstmise vaheline seos kõrghariduse nõudlusega on Suurbritannias märgatav. Tõstes õppemaksu 1200 eurot väheneb osalus ülikoolides 3,9 protsendipunkti. Samal ajal kui tõsta toetusi 1200 euro võrra, suureneb osalus ülikoolides 2,6 protsendipunkti (Dearden, *et al* 2011, 5)

Õppetasude kehtestamine koos soodsate tugisüsteemidega tõi kokkuvõttes Suurbritannias kaasa kõrghariduses osalemise tõusu nii kõrge kui ka madala sissetulekuga perekondade hulgas, kuid muutus oli märgatavaim madala sissetulekuga indiviidide seas. (Ibid.)

2.2.2. Õppelaen

Inglismaa kõrghariduse eripäraks peetakse sealset õppelaenu süsteemi. Täiskoormusega on võimalik laenu saada kuni 11 053 eurot ning osalise koormusega 8 290 eurot (UK Government Student finance 2013).

Õppelaenu taotlejate arv on Suurbritannias viimase 6 aastaga pidevas tõususuunas olnud, samuti on ka aastate keskmised väljastatud laenusummad iga-aastaselt kasvanud, mis tingib väljastatud laenu kogumahu pideva tõusu. (Tabel 4.)

Tabel 4. Õppelaenude taotlejad, õppelaenude maht ja keskmine laenusumma Suurbritannias

	Taotlejad (tuhandetes)	Õppelaenude maht (miljon eurot)	Keskmine laenusumma
2007/2008	554	1,636 €	2956 €
2008/2009	697	2.334 €	3345 €
2009/2010	782	2,749 €	3533 €
2010/2011	825	3,007 €	3640 €
2011/2012	883	3,345 €	3793 €
2012/2013	936	5,459 €	5830 €

Allikas: Bolton 2013,16

Suurbritannias on kõrged õppemaksud, mis tingib ka kõrge laenu taotlejate hulga kuid õppelaenu võttes tuleb arvestada ka sellega, et see summa võib jääda riigile tagasi tasumata. Võib öelda, et tegemist on pigem lisanduva maksuga kui otseselt laenuga, sest tagasi hakatakse saadud laenu maksma juhul, kui aastane sissetulek ületab 25 750 eurot. (UK *Government Repayments* 2013)

Tabelist 5. on näha, et mida suurem on sissetulek, seda suurem on ka tagasimakstav summa ning intresse arvestatakse samuti sissetuleku pealt. Õppelaenu tagasimakse hakkab 25 750 euro suurusest aastasest sissetulekust . Kui aastane sissetulek jääb alla 25 750 euro, siis laenu tagasimakset ei toimu.

Tabel 5. Tagasimaksete mahud sissetulekute põhjal eurodes

Aastane sissetulek	Igakuine sissetulek	Kuine tagasimakse
Kuni 25 750 €	2 145€	0 €
30 652 €	2 554 €	36 €
36 783 €	3 065 €	82 €
49 044 €	4 087 €	174 €
61 305€	5 108 €	266 €
73 566 €	6 130 €	358 €

Allikas: *Repayments...*, autori teisendused

Keskmine sissetulek Londonis on 43 471 eurot aastas (*Average salary for...*), mis näitab et õppelaenu võtnud on tulevikus üldiselt võimelised ka võetud laenu tagasi maksma. Kuid õppelaen kustutakse 30 aasta möödudes arvestamata seda, kui palju on tagasi makstud või kas üldse on mõni tagasimakse tehtud (*UK Government Repayments 2013*).

2.2.3. Õppetoetused

Suurbritannias saavad täiskoormusega õppides tudengid taodelda toetusi elamiskulude katteks. Toetuse summa suurus oleneb majapidamise sissetulekust ning kantakse semestri alguses õpilase pangakontole. (*Loans and grants*)

Mida suurem on majapidamise aastane sissetulek, seda väiksemat toetust elamiskulude katteks on võimalik saada. Juhul kui aastane sissetulek ületab 51 042 eurot toetust ei maksta ning aastase sissetuleku puhul, mis on kuni 29 946 eurot on võimalik toetust saada 4018 euro ulatuses. (Tabel 6.)

Tabel 6. Toetus elamiskulude katteks sõltuvalt aastasest sissetulekust

Sissetulek	Toetuse summa
Kuni 29 946 €	4 018 €
35 935 €	2 894 €
41 924 €	1 770 €
47 913 €	647 €
51 042 €	60 €
Üle 51 042 €	0 €

Allikas: *Loans and grants*, autori teisendused

2.3. Kõrghariduse rahastamine OECD liikmesriikides

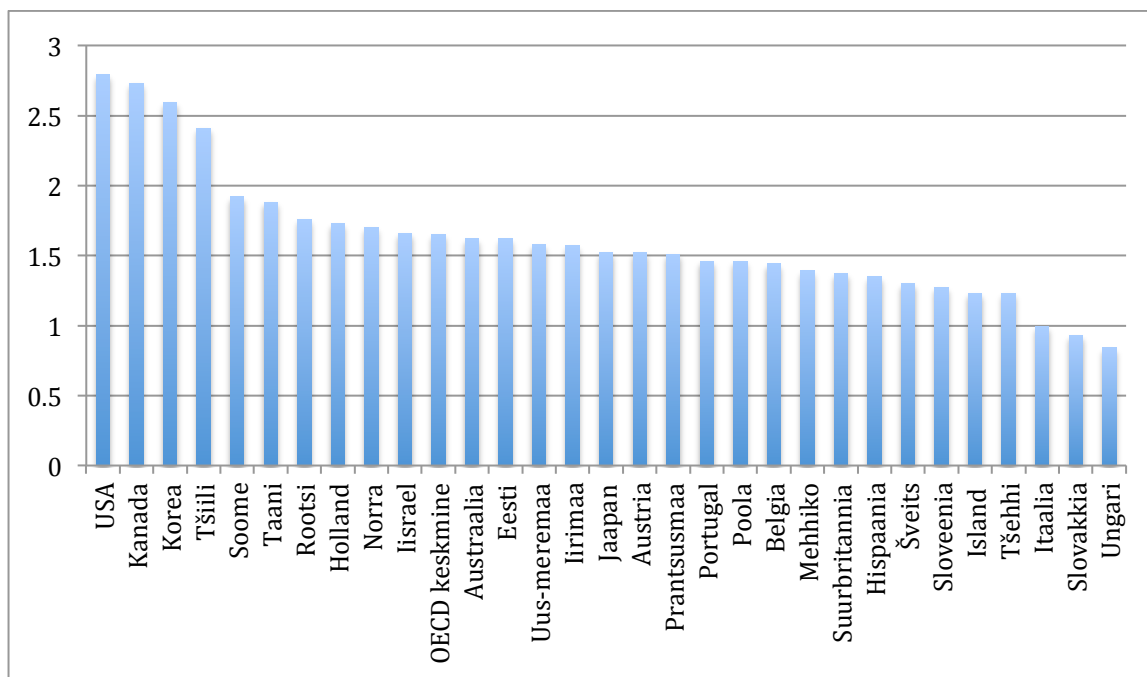
Majanduskoostöö- ja Arengu Organisatsioon (OECD) avaldab iga aasta oma liikmesriikide haridusindikaatoritest ülevaatelise “*Education at a glance*”. Väljaande eesmärk on näidata kuidas riigid oma hariduspoliitikat kujundavad ning võrrelda nende rahastamist ning haridussüsteemi tulemuslikkust teiste OECD riikidega.

Järgnevalt uurime toetudes suures osas OECD väljaandele *Education at a glance 2013* OECD liikmesriikide kõrghariduskulutuste taset SKPst, hindame kõrgharidust pakkuvate õppeasutuste kulutuste suurust täiskohaga üliõpilase kohta ning vaatame kuidas jagunevad avaliku sektori ja erasektori kulutused kõrghariduse rahastamisel. Lisaks vaatame, kuidas on võimalik riike rühmitada vastavalt kõrghariduse rahastamisesüsteemile.

2.3.1. Kõrghariduskulutuste tase

Hariduskulude taseme hindamisel kasutatakse riikide võrdlemiseks peamise indikaatorina hariduskulude osakaalu SKP-st.

2010. aastal kõrgharidusasutuste rahastamine SKPst oli suurim Ameerika Ühendriikides, Kanadas ja Koreas. Eesti kulutused kõrgharidusasutuste rahastamisele SKPst ulatusid 1.62 protsendini, mis OECD liikmesriikide seas jäi pigem keskmiseks, kuid siiski alla OECD keskmise. Luksemburgi, Türgi, Kreeka, Saksamaa ja Ungari kohta andmed puudusid. (Joonis 3)

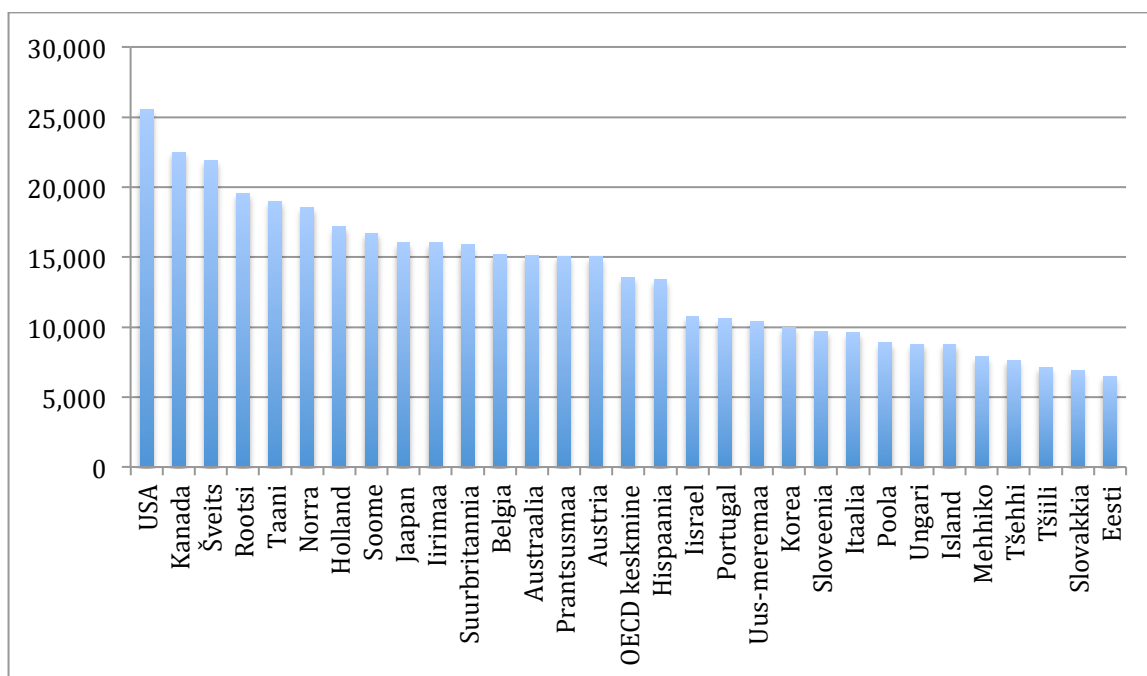

Joonis 3. Kõrgharidusasutuste rahastamine SKPst 2010. aastal

Allikas: *Education at a glance* 2013, autori joonis

Kulutused ühe üliõpilase kohta 2010. aastal olid suurimad Ameerika Ühendriikides, Kanadas ja Šveitsis, kus USA kulutused ulatusid 25 576 USDni. Kulutused on nii ulatuslikud peamiselt seetõttu, kuna nendes riikides on õppemaks väga kõrge, kuid antud riigid pakuvad ka soodsaid õppetoetuste ja stipendiumite võimalusi. OECD liikmesriikide arvestuses jäi

viimaseks Eesti, kulutades aastas üliõpilase kohta 6 501 USD. OECD liikmesriikide keskmine kulutus täiskohaga üliõpilase kohta oli 13 528 USD, mis on üle poole võrra suurem kui Eestis. Türgi, Kreeka, Saksamaa ja Luksemburgi kohta andmed puudusid. (Joonis 4.)

Joonis 4. Kõrgharidust pakkuvate õppeasutuste kulutus täiskohaga üliõpilase kohta 2010.aastal, ümber arvatud dollariteks kasutatdes ostujõupariteeti

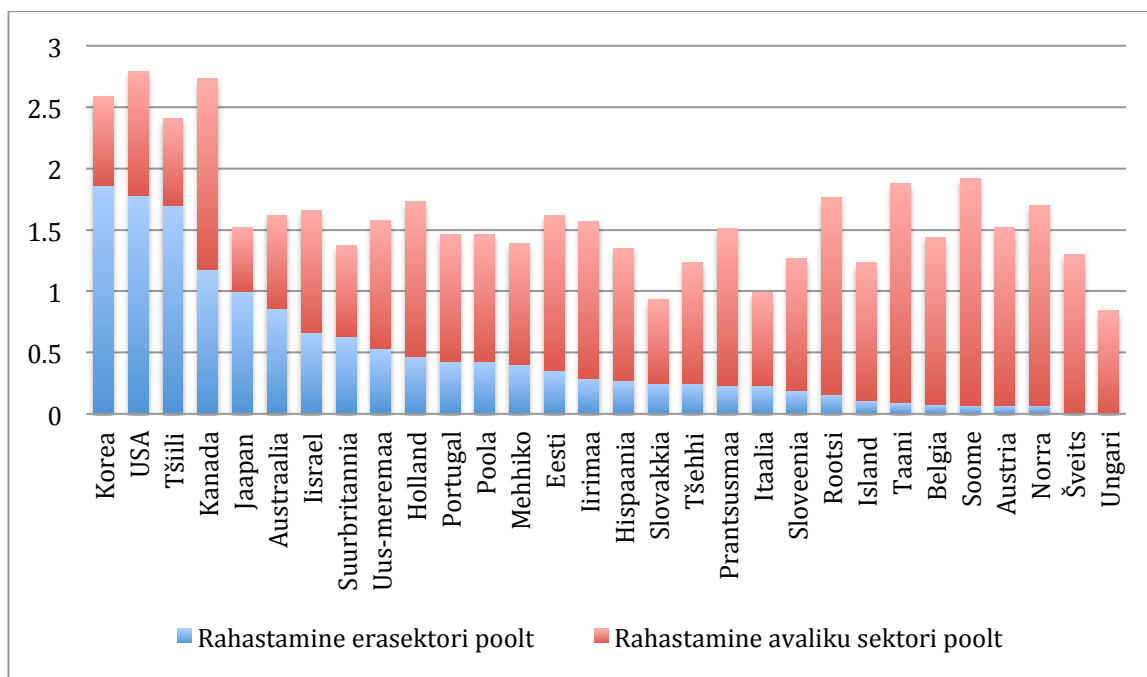
Allikas: *Education at a glance* 2013, autori joonis

2.3.2. Avaliku ja erasektori kulutuste osakaal kõrghariduse rahastamisel

Haridust rahastakse nii erasektori kui ka avaliku sektori vahenditest. Valdavosa Euroopa ülikoolide tulust tuleb läbi avaliku sektori – keskmiselt kolmveerand haridusasutuste eelarvest. (Estermann 2011,8)

Avaliku sektori poolt panustatakse kõrgharidusasutuste rahastamisesse enim Soomes, Taanis ja Norras ning kõige vähem Tšiilis, Saksamaal ja Jaapanis. Eestis oli 2010. aastal avaliku sektori kulutused kõrgharidusasutuste rahastamisel 1.27% SKPst, mis jääb keskmiste hulka. Eranditeks on antud juhul Korea, Ameerika Ühendriigid ja Tšiili, kus peamiselt suurem osa ressurssidest kõrgharidusasutustele tuleb erasektorist. Eestis oli erasektori panus oli 2010.

aastal 0.35% SKPst, mis samuti jääb OECD liikmesriikide hulgas keskmiseks. Luksemburgi, Türgi, Kreeka, Saksamaa ja Ungari kohta puudusid täielikud andmed. (Joonis 5.)

Joonis 5. Kõrgharidusasutuste rahastamine SKPst erasektori ning avaliku sektori poolt 2010. aastal

Allikas: *Education at a glance 2013*, autori joonis

2.3.3. Õppetasu ja tugisüsteemid

OECD liikmesriigid, mille kohta on andmed kättesaadavad, võib sisuliselt jagada kõrghariduse finantseerimise põhjal neljaks (*Education at a glance 2013*, 228-229) :

1. Õppemaksu vabad või madala õppemaksuga riigid heldete tugisüsteemidega,
2. Kõrge õppemaksuga riigid heldete tugisüsteemidega,
3. Kõrge õppemaksuga riigid kehvade tugisüsteemidega,
4. Madala õppemaksuga riigid kehvade tugisüsteemidega.

Esimesse rühma, kus on õppemaksu vabad või madala õppemaksuga riigid heldete tugisüsteemidega on Taani, Soome, Island, Norra ja Rootsi. Selline lähenemine kõrghariduse rahastamisele näitab juurdunud sotsiaalseid väärtusi ning võrdsuse ja võimaluste olulisust riigis. Eeldatakse et kõrgharidus on eelkõige õigus kui privileeg. (*Education at a glance* 2013,228)

Kõrge õppemaksuga riigid heldete tugisüsteemidega on Austraalia, Kanada, Holland, Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid ning Uus-Meremaa. Nendes riikides võib olla rahalisi takistusi kõrghariduse omandamiseks, kuid selle probleemi lahenduseks on määratud kõrged toetused ning laenud, mis rahuldavad enamasti kogu üliõpilaskonna vajadused. Kõrge õppemaksu ning heldete tugisüsteemide seost võib pidada tõhusaimaks meetodiks kuidas suurendada noorte ligipääsu kõrgharidusele, kuid majanduslanguste perioodil võib kõrge õppemaks seda hoopis vähendada. (*Education at a glance* 2013,229)

Kõrge õppemaksuga riigid kehvade tugisüsteemidega on Tšiili, Jaapan ning Korea. Taoline süsteem tekitab noortele suurt rahalist koormust, mistõttu võidakse haridustee pooleli jätta. Erandeid tehakse ääretult silmapaistvatele tudengitele, kes võivad parimal juhul tervest õppemaksust pääseda. Jaapan, Tšiili ning Korea kuuluvad ka riikide hulka, kus avaliku sektori poolt eraldatud kulutused kõrgharidusele SKPst on ühed madalaimad. (*Education at a glance* 2013,229)

Neljandasse rühma, mille moodustavad madala õppemaksuga ning kehvade tugisüsteemidega riigid, kuuluvad Austria, Belgia, Tšehhi, Prantsusmaa, Iirimaa, Itaalia, Poola, Portugal, Šveits, Mehhiko ja Hispaania. Antud riikides on madalad õppelaenud ning toetused ja need on määratud ainult kindlatele väikestele sotsiaalgruppidele. Ülikoolid sõltuvad enamasti riiklikust rahastamisest ning sisseastumisetase ülikoolidesse jääb alla OECD keskmise. (Ibid.)

Väljaandes ei ole välja toodud, kuhu paigutada Eestit kõrghariduse rahastamise strateegia põhjal. Eestit on raske kuhugi väljatoodud rühmadest paigutada, kuid lähedaisemaks variandiks võib pidada esimest rühma, kuhu kuuluvad õppemaksu vabad või madala õppemaksuga riigid heldete tugisüsteemidega. Samas Eestis ei ole õppimine täielikult õppemaksuvaba, sest kõrgharidusreform kaotas õppemaksu avalik-õiguslikes ülikoolides, kuid eraülikoolides mitte. Samuti vajaduspõhise toetuse lisandumine ja suhteliselt tagasihoidlik õppelaen lubab teatud mõõndustega kõneleda heldest tugisüsteemist.

2.4. Korrelatsioonanalüüs

Hindamaks kõrghariduse rahastamise efektiivsust viis autor läbi korrelatsioonanalüüsi, kus uuriti, kas tudengite arv 100 000 elaniku kohta sõltub erasektori osakaalust kõrgharidusasutuste rahastamisel ning sellest, kui suur on õppelaenude osakaal võrreldes avaliku sektori kulutusega.

Näitajad korrelatsioonanalüüsis olid:

Y- tudengite arv 100, 000 elaniku kohta

X1- erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel

X2- laenude osa avaliku sektori finatseerimisest

Vaadeldavateks riikideks olid: Austraalia, Tšiili, Taani, Island, Iisrael, Jaapan, Korea, Mehhiko, Holland, Uus-Meremaa, Norra, Poola, Slovakkia, Hispaania, Rootsi, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriigid.

Vaatluse all on aastad 2008 ja 2010.

Lisas 2. väljatoodud andmete hulgas on näha, et tudengite arv 100 000 elaniku kohta on suurim antud aastatel Koreas ja Ameerika Ühendriikides. Mehhikos olid näitajad antud aastatel kõige madalamad jäädes 2000 tudengi ringi 100 000 elaniku kohta. Üheks põhjuseks võivad olla madalad tugisüsteemid, mis on määratud ainult kindlatele väikestele sotsiaalgruppidele

Kui vaadelda lisa 2. siis on näha, et erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel on madalaim riikides, kus on õppemaksu vabad või madala õppemaksuga riigid, nagu Norra, Taani, Island ja Rootsi, mis on heldete tugisüsteemidega. Hariduse rahastamine on peamiselt riigi ülesanne. Erasektori osakaal kõrghariduskulutuste rahastamisel on suurim Tšiilis ja Koreas, kus erasektori osa moodustas kulutustest üle 77 protsendi.

Lisas 2. toodud laenude osakaal avaliku sektori kulutustest on kõrgeim olnud riikides, kus on kõrge õppemaks kuid helled tugisüsteemid. Näitaja on suurim Suurbritannias ja Uus-Meremaal, mis on võrreldes 2008 aastaga 2010. aastal tõusnud jäädes üle 32 protsendi. Nendes riikides on laenude tagasimakse suurus sissetulekust sõltuv, mis tingib ka ühed kõrgeimad näitajad. Riikides, kus on kehvad tugisüsteemid on ka laenude osakaal madal. Hispaanias, Iisraelis ja Poolas on näitaja madal, jäädes alla 1 protsendi.

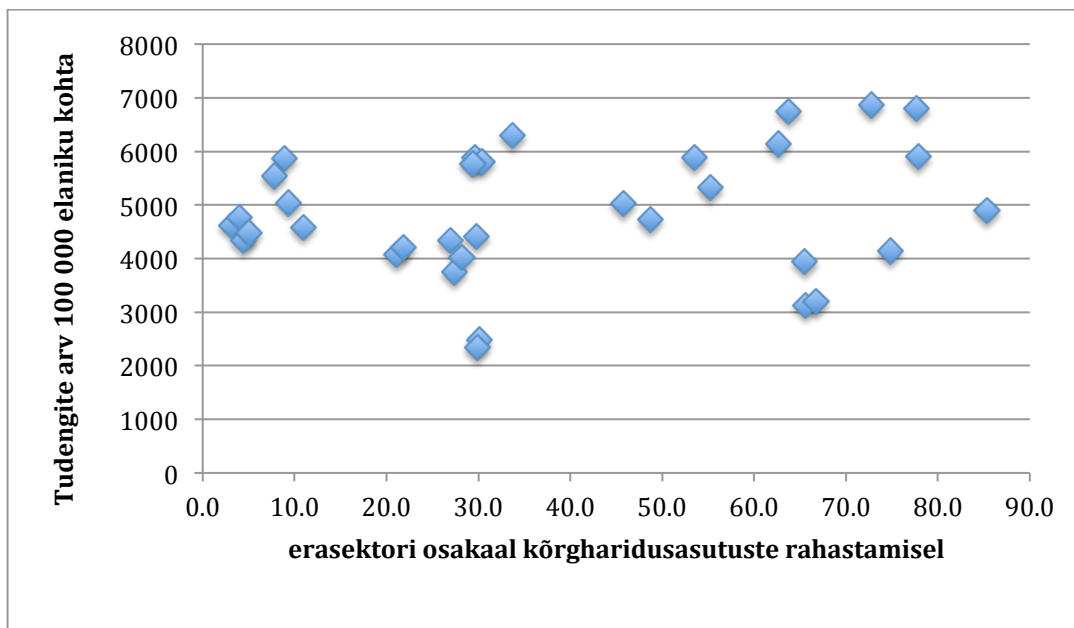
Tabelist 7. on näha, et Y seos X1 ja X2-ga on nõrk, millest võib järeldada, et tudengite arv 100 000 elaniku kohta sõltub erasektori osakaalust kõrgharidusasutuste rahastamisel ning laenude osakaalust vähe.

Tabel 7. Korrelatsioonanalüüs

	Y	X1	X2
Y	1		
X1	0.207707232	1	
X2	0.018136413	0.102588272	1

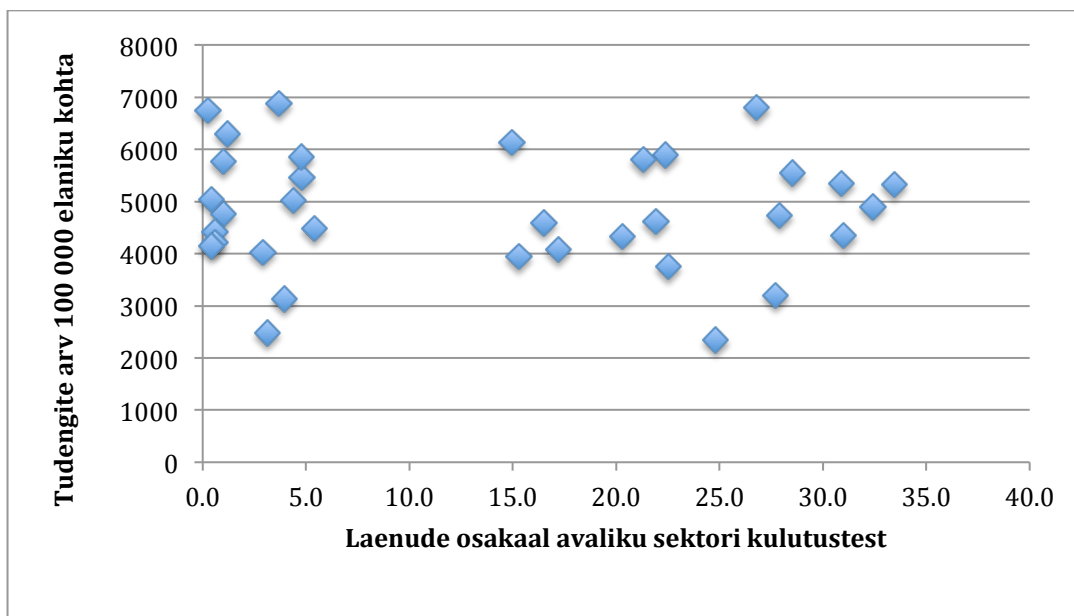
Allikas: Autori arvutuses *Education at a glance 2011 ja 2013* põhjal

Joonisel 6. on näha, et valimis vaadeldud andmete vaheline korrelatsioon on nõrk, kuna andmete hajuvus on suur ning märgatav seos puudub. Sarnase tulemuse annab ka joonis 7., kus andmeteks olid andmetel laenude osakaal avaliku sektori kulutustest ja tudengeid 100 000 elaniku kohta. Korrelatsioon antud andmete vahel on samuti nõrk ning märgatav seos puudub.

Joonis 6. Punktdiagramm 2008 ja 2010. aasta andmetel erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel ja tudengeid 100 000 elaniku kohta

Allikas: *Worldbank, Education at a glance 2011 ja 2013*, autori joonis

Joonis 7. Punktdiagramm 2008 ja 2010. aasta andmetel laenude osa tudengite toetamisel avaliku sektori kulutustest ja tudengeid 100 000 elaniku kohta

Allikas : *Education at a glance 2011 ja 2013*, autori joonis

Läbiviidud korrelatsioonanalüüsi põhjal võib järeldada, et nii erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel kui ka õppelaenude osakaal tudengite toetamisel avaliku sektori kulutustest ei avalda märgatavat mõju kõrgharidus omandavate inimeste arvule ning nende vaheline seos on nõrk.

3. SOOVITUSED EESTI KÕRGHARIDUSSÜSTEEMI RAHASTAMISE PARANDAMISEKS

Eestis läbiviidud kõrghariduse finantseerimise reformi majandusliku efektiivsuse ja sotsiaalse õigluse üle on palju vaieldud. Tasuta haridussüsteemil on palju pooldajaid kui ka selle süsteemi vastaseid, kuid mõlema osapoole peaesmärk on siiski üks - tagada ülikoolides pakutava kõrghariduse konkurentsivõime ning ühildada see tööturu ja majanduse vajadustega, kuid läbi erinevate meetodite. (Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015)

Järgnevad soovitused Eesti kõrgharidussüsteemi rahastamise parandamiseks põhinevad haridusökonoomikute poolt soovitataval kõrghariduse finantseerimise mudelil, mida on käsitletud esimeses peatükis. Mudel sisaldab järgmisi komponente: varieeruvad osalised õppetaksud, sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaen ning lai meetmestik osalemise laiendamiseks.

3.1. Tasuta kõrgharidus versus osaline õppemaks

Eestis on hetkel avalik-õiguslike ülikoolide tudengitele, kes täidavad ettenähtud mahu ulatuses ainepunkte, õppetegevus tasuta. Õppetaksudeta õppimine on aga haridusökonoomikute väljatöötatud parima võimaliku haridusstrateegiaga vastuolus.

Tasuta kõrghariduse rahastamine toimub läbi riigieelarve, mis nõuab haridusele tehtavate kulude suurendamist SKPst, mis omakorda vajab lisanduvate tuluallikate leidmist, mille arvelt haridust rahastada. Muutes tasuta kõrgharidus osaliselt tasuliseks ning rahastades vaid ühiskondlikult suures mahus suurt kasu toovaid erialasid oleks võimalik kasutada ressursse efektiivsemalt. Soovituslik varieeruvate osaliste õppetaksud süsteem tooks Eesti

ühiskonda rohkem efektiivsust, õiglust ning rohkem eraressursse, mis võimaldaks parandada kvaliteeti.

Läbiviidud haridusreform muudab hariduse ehk rahaliselt taskukohasemaks, kuid tasuta kõrghariduse võimaldamine võib alandada pakutava hariduse kvaliteeti. Tasuta õppimise eeldus, 30 ainepunkti väärtuses ainete läbimist semestris, seab esikohale pigem lihtsalt ainepunktide kätte saamise, kui heade õppetulemuste saavutamise. Sisuliselt tähendab see seda, et ei looda kvaliteeti vaid pigem kvantiteeti ehk et meil on palju kõrgelt haritud inimesi, kuid sisuline väärtus kannatab.

Tasuta kõrgharidusega kaasnev pilt, et haridus on seeläbi kõikidele sotsiaalklassidele kättesaadavam ja taskukohasem on petlik. Äsja keskkooli lõpetanutel ei pruugi veel olla kindlaid karjääri väljavaateid ja sihte tulevikuks ning minnakse õppima erialasid, mis ei paku huvi. See võib tingida suurema väljakukkumisprotsendi ja samuti madalama õppetulemuste saavutamise, kui õpitavast ei olda täielikult huvitatud. Riigi vaatevinklist on sellisel puhul tegu ebaotstarbeliste rahaliste kulutustega.

Tasuta õppevõimalus vähendab mingil määral ligipääsu kõrgharidusele madalamasse sotsiaalgruppi kuuluvatele inimestele. Jõukamatest peredest pärit tudengitel on kindlam finantsiline taust, millele tugineda, et keskenduda täielikult õpingutele, kuid paljud tudengid on ka sunnitud madalate õppetoetuste ja laenude tõttu käima tööõpingute kõrvalt. Haridusreformiga määratud ainepunktide normid piiravad üliõpilastel töötamise võimalust kooli kõrvalt.

Tasuta õppe rakendamise otsus ei olnud tehtud ehk kõige läbimõeldumalt, sest kättesaadavama kõrghariduseni oleks jõutud ka läbi teistsuguste otsuste.

Valitsuse rahaga, mis suunatakse nüüdsest haridusse varasemalt õppijalt endalt tulnud õppemaksu asemel oleks võimalik õppetasude kehtestamisel suurendada õppetoetuste ja laenu mahtu või suunata ülejäävad ressursid teistesse vajalikesse valdkondadesse. Eesti seisukohalt pole probleem olnud kunagi õppetasudes või hariduse kalliduses vaid eelkõige tugisüsteemide, sealhulgas õppelaenude suuruse ja tagasimaksesüsteemi osas, mistõttu oleks otstarbekam olnud muuta pigem laenu- ja tugisüsteeme, kui kaotada õppetasud.

3.2. Õppelaenu

Eestis on õppelaenu tagasimaksmise algus määratud tähtajaga üks aasta pärast kooli lõpetamist, hoolimata sellest, millised on laenuvõtja sissetulekud, mis ei ole majanduslikult efektiivne ega arvesta reaalselt indiviide maksevõimalusi.

Iseseisvat elu alustada võlgades ei soovi keegi, kuid õppelaenu on paratamatult kohustus ja võlg panga ees. Õppelaenu võtmise vältimiseks ollakse sunnitud kooli kõrvalt koheselt tööle asuma, mis takistab õppetööle täies mahus keskendumist ning omakorda madaldab tööturule suunduva kõrgharitud tööjõu kvaliteeti.

Praegune hüpoteeklaenu laadne süsteemi korraldus pärsib kõrghariduse kättesaadavust, mis võib piirata riigi majandusliku ja sotsiaalset arengut. Praegune õppelaenudesüsteem takistab madala sissetulekuga perekondadest noortel laenu võtta, kuna hüpoteegi laadne õppelaenu eeldab käendajaid. Lisaks ei ole osalise õppeajaga tudengitel üldse võimalik õppelaenu taodelda. Haridusse panustatavaid summasid võiks käsitleda pigem kuluallika asemel pikema ajalise investeeringuna, mis aitaks kaasa majanduse arendamisele ning riigi konkurentsivõime suurendamisele maailmas.

Lahendusena võib näha laenusummade tõstmist, mis aitaks katta nii õppe- kui ka elamiskulud, võimaldades keskenduda saajaprotsendiliselt õppetööle ning võimaldada õppelaenu taotlemist ka osalise õppeajaga tudengitele. Samal ajal soodustada ka õppelaenude tagasimakse tingimusi, näiteks vähendades intresse ja pikendades tagasimakseperioodi ning viia ellu sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenusüsteemi, mida soovivad haridusökonomika spetsialistid. Sel viisil oleks võimalik kaasa aidata koolist väljalangevuse vähenemisele ning, mitte vaid haritud tööjõu, vaid kvaliteetselt haritud tööjõu osakaalu suurendamisele ühiskonnas.

Juhul, kui Eestis kehtiksid osalised õppetaksud siis riskivaba sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaenude süsteemi rakendamine võimaldaks kõrghariduse omandamist ka madalamates sotsiaalgruppides inimestele, kellel on soov omandada haridus, kuid puudub selleks võimalus ilma õppelaenuta. Sellise laenu puhul maksab üliõpilase õppetasu kinni see, kes on juba hariduse omandanud ning edu saavutanud ning tudengil on võimalus,

muretsemata finantsilise osa pealt haridus omandada ning keskenduda laenu tasumisele kaugemas tulevikus, kui sissetulek on kõrgem.

3.3. Õppetoetused

Eestis haridusreformi raames kaotati varasemad põhi- ja täiendavtoetus ning kehtestati vajaduspõhine õppetoetus, mis on suunatud noortele, kes on pärit vähemkindlustatud perekondadest, et katta erinevaid elamiskulutusi.

Vajaduspõhine õppetoetus määratakse eelneva aasta tuludeklaratsiooni põhjal, mis ei võta arvesse võimalikke vahepealseid muutusi sissetuleku allikates ning mahtudes. Õppetoetuse taotlemise ajal võib tulu oluliselt olla kasvanud või kahanenud võrreldes varasemaga, mis võib kaasa tuua toetuse maksmise kellelegi, kellel pole seda niivõrd vaja ning kellegi ilmajätmine, kellel võib õppetoetus olla ääretult oluline äraelamiseks.

Teine faktor, mis räägib vajaduspõhise õppetoetuse vastu on varimajandus. Ümbrikupalgana saadud tulu ei kajastu tuludeklaratsioonis, mistõttu ei pruugi vajaduspõhine õppetoetus alati olla tudengile vajalik, kuid toetuse taotlemisel seda siiski makstakse.

Samuti on probleemiks asjaolu, et vajaduspõhise õppetoetuse saamiseks on vaja esitada taotlus. Süsteemist vähem teadlikud, kes vastaksid toetuse maksmise nõuetele, ei pruugi seda teha, ning seeläbi jääb neid toetus saamata.

Suurendades õppelaenu suurust ja muutes tagasimakse sissetulekust sõltuvaks kaob vajadus vajaduspõhiste toetuste järele, kuna laen on piisavalt suur, et katta lisaks õppemaksule ka elamiskulutusi. Laen, mis jääb tagasi maksmata, muutub sisuliselt indiviidi jaoks saadud toetuseks.

Lisaks vajaduspõhiste õppetoetustele on olemas ka õppetulemuspõhised õppetoetused ja stipendiumid. Nende korraldus võiks olla ülikoolide otsustada. Juhul kui ülikoolid pakuksid õppetulemuspõhiseid toetusi, aitaks see suurendada nendevahelist konkurentsi ning samuti motiveeriks tudengeid saavutama paremaid õpitulemusi.

3.4. Kõrghariduses osalemise laiendamise meetmed

Osalemise suurendamise võti on informatsiooni levitamine – miks, kuidas ja millist haridust omandada. Osalemise laiendamise puhul on oluline, et informatsioon jõuaks kõikide sotsiaalgruppideni, et vältida ühiskonnas süvenevat kihistumist.

Info mittelevimisel ei olda teadlikud kõikidest oma võimalustest ning hakatakse otsima alternatiivseid võimalusi välisriikidest või hoopiski loobutakse kõrghariduse omandamisest.

Eestis laialt levinud murekohaks on inimeste väljavool, mis tuleneb kodukohas sobivate võimaluste mitteleidmise tõttu, mille võib tingida info leviku piiratus. Peale kõrghariduse omandamist mujal ei pruugita Eestisse naaseda, mis toob riigile kaasa haritud tööjõu osakaalu vähenemise ning seeläbi konkurentsivõime languse. Riigi ja kõrgharidusinstitutionide seisukohalt on oluline leida meetodeid, kuidas paista noortele atraktiivsem nii Eesti tasandil kui ka meelitada noori välisriikidest langetama otsust Eesti haridusasutuste kasuks aidates kaasa rahvusvahelistumisele.

Info leviku parandamiseks on oluline korraldada näiteks avatud uste päevi ülikoolides ning erinevaid seminare ja karjäärinõustamis üritusi, kus oleks võimalik saada ülevaatlilik pilt kõikidest potentsiaalsetest võimalustest, kuidas ja millist haridust on võimalik omandada koos võimalike toetuste ja laenudega.

Tasulise kõrghariduse rakendamisel ja sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenude kehtestamisel on oluline selle idee inimesteni viimine. Esmapilgul võivad kõrged õppemaksud tunduda hirmutavatena ning kõrghariduse omandamine tunduda ääretult kallis. Sellise probleemi vältimiseks on oluline info levitamine läbi erinevate kanalite, et informatsioon nii õppetasude kui ka õppelaenude ja –toetuste kohta jõuaks kõikide sotsiaalgruppideni. Taolise haridussüsteemi rahastamise mudeli puhul tuleb põhjalikult tutvustada selle süsteemi riskivaba laenu, mida on võimalik taodelda ka osalise õppe puhul. Rõhutada tuleb seda, et sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenu süsteem ei toimi nagu klassikalised laenujuhtumid ning võimaldavad keskenduda õppetegevusele ilma muretsemata koheste laenu tagasimaksenõuete üle.

3.5. Soovitused

Muutmaks Eesti kõrghariduse mudelit majanduslikult efektiivsemaks ning sotsiaalselt õiglasemaks on järgmised ettepanekud:

- a) kaotada kõik tasuta õppekohad ning rakendada varieeruvad osalised õppetasud, arvestades erialast tulenevat ühiskondliku kasu ning potentsiaalset palgasuurust tulevikus;
- b) kaotada hüpoteegi laadsed õppelaenud ning rakendada sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenud;
- c) võimaldada õppelaenu taotlusi kõigile, arvestamata sissetuleku suurust;
- d) võimaldada õppelaenu taotlusi ka osalise õppeajaga tudengitele;
- e) õppelaen peaks katma nii õppemaksu kui ka elamiskulud;
- f) kaotada vajaduspõhised toetused ning rakendada vaid õppetulemuspõhiseid toetuseid;
- g) tagada laialdane informatsiooni levik sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenusüsteemi kohta;
- h) suurendada inimeste teadlikust kõrghariduse võimaluste osas läbi erinevate kanalite

KOKKUVÕTE

Kõrgharidust võib pidada tänapäeva elus üheks tähtsaimaks teguriks nii individuaalsel kui ka riiklikul tasandil, soodustades riigi majanduslikku ja sotsiaalselt arengut. Teadmispõhine ühiskond loob eeldused võtmaks vastu efektiivseid otsuseid ja loob eeldused toimetulekuks keerulistes olukordades pidevalt muutuvast maailmast. Kõrgelt haritud inimesed on riiki edasi viiv jõud, mistõttu on oluline välja kujundada majanduslikult efektiivne ja sotsiaalselt õiglane kõrgharidussüsteemi rahastamise mudel.

Kõige tulemuslikumaks kõrghariduse rahastamise viisiks peetakse kolmele tegurile keskendumist, milleks on erialati ja ülikooliti varieeruvad osalised õppetaksud, sissetulekust sõltuva tagasimaksega õppelaenu kehtestamine ning erinevate meetmete rakendamine kõrghariduses osalemise suurendamiseks.

Riikidel on erinevad prioriteedid rakendades oma kõrghariduspoliitikat ning eraldades ressursse haridusse. Võrreldes Eesti kõrgharidussüsteemi rahastamist Suurbritannia omaga, mida peetakse üheks kõige paremini väljakujundatud ning toimivaks süsteemiks, on erinevused suured. Erinevus algab õppemaksude suuruselt, millest omakorda järelduvad suured erinevused õppelaenu suurustes ja tagasimakse skeemides ja tugisüsteemides.

Eestis rakendatud kõrgharidusreformi otsus, mis tõi kaasa kõigile avalik-õiguslikes ülikoolides õppijatele tasuta õppekohad, ei olnud kõige läbimõeldumalt langetatud. Praegu õppemaksudeks kuluv rahastamine valitsussektorilt leiaks otstarbekamaid ning efektiivsemaid väljundeid õppetoetuste, laenude ja teiste võimalike osalust suurendavate kulutuste näol.

Majanduslikult efektiivsem ning sotsiaalselt õiglasem oleks kehtestada varieeruvad osalised õppemaksud, arvestades erialast tulenevat ühiskondliku kasu ning potentsiaalset palgasuurust tulevikus. Osaluse suurendamiseks õppetaksud kehtestamisel tuleb tagada helled tugisüsteemid – tõsta õppelaenu suurust, sellisele tasemele, mis kataks nii õppekulud kui ka elamiskulud. Samal ajal kaotada vajaduspõhised õppetoetused ning tagada õppetulemuspõhised toetused motiveerimaks saavutama häid õppetulemusi. Õppelaenu puhul rakendada sissetulekust sõltuva tagasimaksega laenusüsteem Seostades õppelaenu

tagasimakse sissetulekuga oleks noored valmis julgemalt laenu võtma ning õpingute ajal on võimalus keskenduda ainult õppetööle jättes mured õpingute eest tasumisega tuleviku. Süsteemi edukaks toimimiseks on vaja tagada pidev informatsiooni levik õppemaksude suuruselt ning sellega kaasnevast riskivabast laenust.

Töös teostati OECD andmete tuginedes korrelatsioonanalüüs, mille näitajateks olid tudengite arv 100, 000 elaniku kohta, erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel, laenude osakaal avaliku sektori kulutustest. Korrelatsioonanalüüsi tulemusena võib järeldada, et erasektori suurem panus kõrgharidusasutuste rahastamisel või suurem õppelaenude osa kõrghariduse finantseerimisel ei avalda märgatavat mõju tudengite arvule.

VIIDATUD ALLIKAD

Avalik-õiguslike ülikoolide hariduskulutused finantseerimisallika lõikes. Statistikaamet
<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> (17.04.2014)

Average salary for country : United Kingdom. Payscale
http://www.payscale.com/research/UK/Country=United_Kingdom/Salary#by_City
(13.05.2014)

Barr, N. (2012) Economics of the welfare state. 5th edition. Oxford University Press

Barr, N. (2010) Paying for higher education: What policies, in what order? London School of Economics. Submission to the Independent Review of Higher Education Funding and Student Finance

Bolton, P. (2012) Student Loan statistics. Briefing Paper

Bolton, P. (2013) HE in England from 2012: Funding and finance - Commons Library Standard Note. Briefing Paper

Dearden, L., Fitzimons, E., Wyness, G. (2011) The Impact of Tuition Fees and Support on University Participation in the UK. Working paper

Education at a glance 2011. OECD indicators (2011). OECD Publishing

Education at a glance 2012. OECD indicators (2012). OECD Publishing

Education at a glance 2013. OECD indicators (2013). OECD Publishing

Eesti haridusse tehtavad kulutused – hariduskulu mõiste ning rahvusvaheline võrreldavus. (2002) Haridus- ja teadusministeerium
<http://www.hm.ee/index.php?048242>

Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12752949>

Enrolment per 100,000 inhabitants: tertiary education. Worldbank
<http://databank.worldbank.org/Data/Views/reports/tableview.aspx#> (15.04.2014)

Estermann, T., Pruvot, B. E., (2011) Financially Sustainable Universities II, European University Association Publications

Finantsinfo. Tallinna Tehnikaülikool

http://www.ttu.ee/public/t/tudengile/Finantsinfo/tasumaarad_14_15.pdf (08.05.2014)

Kõrghariduse õppeasutuste ja õppurite kohta käiv statistika . Haridus- ja teadusministeerium.

<http://www.hm.ee/index.php?048055#k6rgharidus> (07.05.2014)

Jacobs, B., van der Ploeg, F. (2006) How to reform higher education in Europe, Economic Policy, CEPR, CES, MSH, Juuli 2006.

Kõrghariduse omandamine soo ja haridusastme järgi. Statistikaamet

[http://pub.stat.ee/px-](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=HT296&ti=K%D5RGHARIDUSE+OMANDAMINE+SOO+JA+HARIDUSASTME+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/05Haridus/10Kergharidus/&lang=2)

[web.2001/Dialog/varval.asp?ma=HT296&ti=K%D5RGHARIDUSE+OMANDAMINE+SOO+JA+HARIDUSASTME+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/05Haridus/10Kergharidus/&lang=2](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=HT296&ti=K%D5RGHARIDUSE+OMANDAMINE+SOO+JA+HARIDUSASTME+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/05Haridus/10Kergharidus/&lang=2) (17.04.2014)

Loans and grants. Student finance. (2013) United Kingdom Government.

<https://www.gov.uk/student-finance/loans-and-grants> (02.12.2013)

Mida tähendab kõrgharidusreform? Haridus- ja teadusministeerium

<http://www.hm.ee/index.php?0513078> (03.12.2013)

Repayments. Student finance. (2013) United Kingdom Government

<https://www.gov.uk/student-finance/repayments> (02.12.2013)

Reps, M., Läänemets, U. (2010) Ideoloogiad ja hariduspoliitika - Riigikogu Toimetised, RiTo 28, 2013

Riiklik koolitustellimus 2013-2015. Haridus- ja teadusministeerium

<http://www.hm.ee/index.php?0511483> (23.11.2013)

Soosaar, R. (2008) õppevahend Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, Avaliku sektori ökonomika õpik

Student finance... what, when and how to repay 2012/2013. Student finance England

http://www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups/dg_digitalassets/@dg/@en/@educ/documents/digitalasset/dg_200660.pdf (01.12.2013)

Vajaduspõhine õppetoetus alates 2013/14. Haridus- ja teadusministeerium

<http://www.hm.ee/index.php?0513383> (17.12.2013)

Õppeaastatel 2000/2001- 2013/2014 riigi tagatud õppelaenu summa maksimaalmäära kehtestamine ühe laenuaotleja kohta. Riigiteataja (25.11.2013)

Õppekulude hüvitamine. Tallinna Ülikool

<http://www.tlu.ee/et/opingud/Oppeinfo/oppekorraldus/Kasulik-teada/oppekulude-hyvitamine> (08.05.2014)

Õppekulude hüvitamise tasumäärad 2014/2015. õppeaastaks. (30.01.2014) Eesti Maaülikool
http://www.emu.ee/userfiles/Sisseastujale/vastuvott%202014/Oppeteenustasud2014_2015.pdf
(08.05.2014)

Õppelaen ja õppetoetused üliõpilasele. Haridus – ja teadusministeerium
<http://www.hm.ee/index.php?045015> (25.04.2014)

Õppemaksud ja toetused. Eesti Kunstiakadeemia
<http://www.artun.ee/oppimine/oppemaksud-ja-toetused/> (08.05.2014)

Õppetasude kehtestamine ja sihtstipendiumite arvu määramine 2013/2014. õppeaastaks
(10.03.2013) Tartu Ülikool
http://www.fl.ut.ee/sites/default/files/fl/oppetasude_kehtestamine_201314_oa.pdf
(08.05.2014)

Õppeteenustasud. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia
<http://www.ema.edu.ee/index.php?main=286> (08.05.2014)

Õppetoetuste ja õppelaenu seadus. Vastu võetud 07.08.2003 - RT I 2003, 58, 387

SUMMARY

POSSIBILITIES TO INCREASE EFFICIENCY AND EQUITY IN FUNDING ESTONIA'S HIGHER EDUCATION

Kerlin Vikat

The goal of this paper is to develop a higher education funding system for Estonia that would be efficient and socially equitable. To do that, it's important to take a look at different education funding systems and analyse Estonia's current higher education funding – its efficiency and equity.

Developing an efficient and lucrative higher education funding system is necessary because education in today's society is considered as one of the most valued assets - educated people have a chance to earn higher salaries, therefore increasing the state's competitiveness and tax revenue received by the state.

The key factors to better higher education funding systems are its economical efficiency and social equity. The funding system is considered to be economically efficient when resources are used in an optimal amount. If not, then it would be more useful to find alternative outlets for a more profitable outcome. Social equity however refers to the fact that an opportunity for higher education should be available to all social classes, not taking into account the individual's financial opportunities.

One of the best examples of economically efficient and socially equitable higher education funding systems include three aspects:

- a) establishing variable partial tuition fees;
- b) establishing an income-contingent loan repayment system
- c) implementing a range of measures to widen participation

Funding of the United Kingdom's education system is considered as one of the best examples of an economically efficient and socially equitable system with its variable partial tuition fees and income-contingent loan repayment system.

Estonia's higher education system however is currently the opposite of the recommended system. In Estonia the higher education reform in 2013 increased the number of students with no tuition fees and implemented need-based grants.

Estonia's current higher education system can not be seen as an efficient and socially equitable system because there are several funding problems like low tuition loans with mortgage type repayment systems that do not take into consideration the borrower's level of income. Also need-based grants are given based on the previous year's tax return declaration, which do not take into account possible changes in income levels during the year. Also there is a possibility for envelope wages that are not reflected in income tax declarations.

For a more economically efficient and socially equitable higher education funding model for Estonia there are following recommendations:

- a) establish variable partial tuition fees considering the professional and social benefits, and the size of the potential salary in the future;
- b) abolish mortgage-type student loans and establish income-contingent repayment loans;
- c) accept applications for a student loan, not considering their current income level
- d) give student loans to part-time students
- e) student loan should cover both tuition and living expenses;
- f) eliminate need-based grants and implement academic performance based grants
- g) ensure widespread distribution of information about income-contingent loan repayment system
- h) increase people's awareness of the possibilities of their education through a variety of channels

A carried out correlation analysis, which figures were number of students in tertiary education per 100,000 inhabitants, share of private expenditure on educational institutions and percentage of students that benefit from public loans. The analysis shows that the link between indicators is weak which implies that the contribution of private expenditure on

higher education institutions or a higher number of students who benefit from student loans does not increase the number of students.

LISAD

Lisa 1. Õppetasu enne ja peale kõrgharidusreformi

Tabel 2. Avalik-õiguslike ülikoolide REV õppetasu enne 2013. aasta kõrgharidusreformi ning ainepunkti maksumus pärast haridusreformi.

Avalik-õiguslikud ülikoolid	Enne reformi REV õppekoha õppetasu	Pärast reformi
Eesti Kunstiakadeemia	1915-2170 eurot aastas	1 EAP= 60 EUR
Eesti Maaülikool	1300-1660 eurot aastas	1 EAP = 35 EUR
Tallinna Tehnikaülikool	1320-2880 eurot aastas	1EAP = 32-45 EUR
Tartu Ülikool	1700-7600 eurot aastas	1EAP = 35-100 EUR
Tallinna Ülikool		1EAP= 32 EUR
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia		1EAP= 30 EUR

Allikas: Finantsinfo, Õppekulude hüvitamine, Õppekulude hüvitamise tasumäärad 2014/2015. õppeaastaks, Õppemaksud ja toetused, Õppetasude kehtestamine ja sihtstipendiumite arvu määramine 2013/2014. õppeaastaks, Õppeteenustasu

Lisa 2. Andmed korrelatsioonanalüüsi

Tabel 8: 2008 ja 2010 aasta andmetel tudengite arv 100 000 elaniku (Y), erasektori osakaal kõrgharidusasutuste rahastamisel (X1) ning laenude osakaal avaliku sektori finantseerimises (X2).

		Y	X1	X2
2008	Austraalia	5326.8252	55.2	21.3
	Tšiili	4898.7666	85.4	22.4
	Taani	4340.34424	4.5	4.4
	Isalnd	5544.70166	7.8	22.5
	Iisrael	4731.15723	48.7	0.6
	Jaapan	3205.19043	66.7	24.8
	Korea	6803.5752	77.7	5.4
	Mehhiko	2340.87036	29.9	2.9
	Holland	3754.9707	27.4	17.2
	Uus-Meremaa	5891.18408	29.6	30.9
	Norra	4617.52734	3.1	27.9
	Poola	5802.82373	30.4	1.0
	Slovakkia	4330.45264	26.9	1.0
	Hispaania	4069.979	21.1	0.6
	Rootsi	4587.62451	10.9	15.3
	Suurbritannia	3937.17944	65.5	27.7
	Ameerika Ühendriigid	6139.63232	62.6	4.8
2010	Austraalia	5884.10645	53.5	21.9
	Tšiili	5898.58887	77.9	20.3
	Taani	4478.28955	5.0	3.9
	Isalnd	5857.8042	8.8	31.0
	Iisrael	5025.08008	45.8	0.4
	Jaapan	3131.16821	65.6	28.5
	Korea	6870.17139	72.7	4.8
	Mehhiko	2477.01929	30.1	3.1
	Holland	4029.5625	28.2	16.5
	Uus-Meremaa	6291.01123	33.7	32.4
	Norra	4767.01465	4.0	26.8
	Poola	5766.41406	29.4	0.4
	Slovakkia	4415.15625	29.8	1.2
	Hispaania	4211.21289	21.8	0.3
	Rootsi	5044.26514	9.4	14.9
	Suurbritannia	4144.97607	74.8	33.5
	Ameerika Ühendriigid	6748.24902	63.7	3.7

Allikas: *Education at a glance 2011 ja 2013*